

A DE STIJL neoplasztikus irányzat. A **neoplaszticizmus** a geometrikus absztrakció egyik legjelentősebb ága. **Piet Mondrian** a kubizmusból fejlesztette ki és ő nevezte el, de már **1913**-ban jelen volt. Mivel a világ tarkaságában egységet keresett, ezt odáig fejlesztette, hogy művészetében végül szembeállította a dinamikus és statikus erőket. A sík felület, a vízszintes és függőleges **vonalak**, a **fehér**, a **fekete** és a **vörös**, a **kék** és a **sárga** kontrasztjára alapozta. Ezekben az elemekben szeretné megtalálni mindenki számára a közös nyelvet. Művészeti eljárása nélkülöz minden egyéni kifejezést, olyan szépséget kutat, ami nem az egyéni tudatot fejezné ki. Minden egyedi formában a zűrzavart látja. A csoport 1917-től 1931-ig volt aktív. Az **I. világháború** idején, **1917**-ben egy művészcsoport, melyhez **Mondrian** is tartozott, **Hollandiában De Stijl** néven folyóiratot indított, s ebben festők, szobrászok és építészek fejtették ki művészetszemléletüket. 3 meghatározó személyiséghez fűződik, a már említett Piet Mondrian nevéhez, Theo van Doesburg és Gerrit Rietveldhez. Az alapító tagok között még szerepelt 7 művész neve: Bart Van Der Leck, Georg Vantongerloo, a magyar Huszár Vilmos és J.J.P. Oud, Jan Wils, Robert Van't Hof építészek, valamint Antoni Kok költő.

Huszár Vilmos

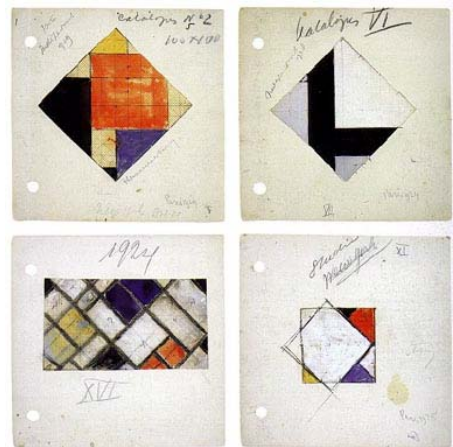
Ha visszatekintünk és valójában megvizsgáljuk e személyek jelentőségét, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a stílus kikristályosodásában fontos szerepük volt de valójában a 3 vezető személyiségen kívül mégsem alkottak maradandót és meghatározót a stílus virágzó szakaszának kialakulásában.

Alapjában nem volt egy eléggé összetartó egyesülés, és sokan csak formálisan volt az első kiáltvány ill. manifestum aláírói. Ezt alá is támasztja az, hogy sokan már az első év során, mint pl. Bart van der Leck kiváltak a csoportból. Alapjában nem egyezett az építészet és művészet összekapcsolásával habár az előtt nem sokkal vitázsok készítésével is foglalkozott.

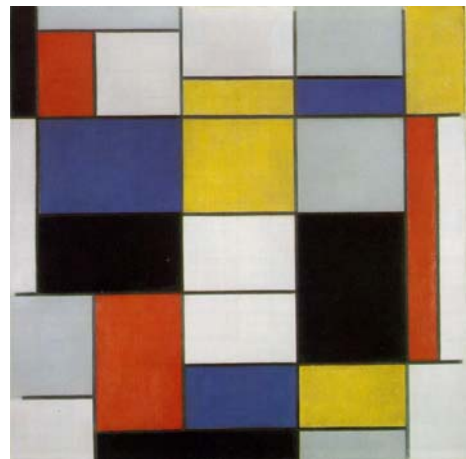

Bart van der Leck

Theo van Doesburg építész és **Piet Mondrian** festő, a síkkonstruktivista irányzat megalkotója lapot indított **De Stijl** címmel. Programjuk szerint a modern ember életcélja a rend és a harmónia megteremtése, s ehhez a művészet mutathat utat. Ebben a felfogásban új mozzanat, hogy az élet és a művészet összekapcsolható, következésképp a művészetet alkalmazni kell a mindennapokban is. A **platóni** filozófiát követő Mondrian a világ elvont, ideális struktúráit kutatta festményeiben, a De Stijl-szellemiség az ő művészetében testesült meg a legtisztábban. Az összhang – Mondrian elmélete szerint – csak az ellentétek egyensúlyából jöhet létre. A derékszög, mint két egyenes metszéspontja, a legelemibb ellentétet alkotja, így derékszögben metsződő vonalak rácsozatára építette fel képeit, a közbelső mezőket erős színekkel hangsúlyozva. Ezt a konstruktivista szemléletét mások is átvették, mint például **Gerrit Thomas Rietveld** bútortervező.

Theo van Doesburg - vázlatok

Piet Mondrian – composition a

Rietveld bútorainak döntő jelentőségük volt a De Stijl esztétikájának megalkotásában, s nagy szerepet játszottak a későbbi **Bauhaus**-törekvésekben is. Az 1918-ban készített „piros-kék” nevű széke volt az első olyan tárgy, mely megtestesítette a csoport elveit. Ez a konstrukcióját nyíltan hangsúlyozó szék, minden túlszerkesztettsége ellenére, ma is gyönyörű, a modern design egyik legkorábbi remekműve. „Made in Holland.” Rietveld tervezett rádiót, lámpákat, belső tereket, s olyan épületeket is, melyeknek modernizmusát nehéz felülmúlni. 1934-ből származik a meglepően izgalmas konstrukciójú „cikcakk” széke mellyel, a jóval későbbi műanyag formakísérleteket is megelőzte. A De Stijl puritán formavilága így lett a motorja annak a modernizmusnak, melynek ma sincs vége, gondoljunk a minimal-art nevű bútortrendre, mely épp napjainkban divik olaszországban, a források azonban Hollandiában keresendők. Bútorban, a grafikai, keramikai és fémműves design terén egyszerű és funkcionális formák jöttek létre, melyek

belekerültek a [20. század](#) vizuális nyelvébe, és a székek, padok, edények, lámpák, textíliák, reklámok, és [tipográfia](#) szabványos formáivá váltak.

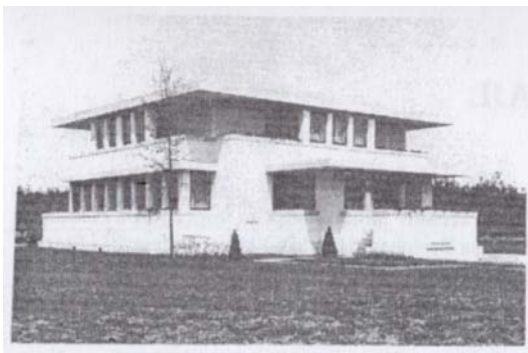
Gerrit Thomas Rietveld - Schröder asztal

A De Stijl irányzat két hasonló gondolkozásmód ötvözéséből keletkezett. Az első a neoplasztikus filozófia amit dr. Schoenmaekers matematikus fejlesztett ki. Két fontos művében is ezt magyarázza: az új világnézet-ben (*het nieuwe wereldbeeld*) és a plasztikus matematika alapelveiben (*belldende wiskunde*) 1915ben és 1916ban. A második pedig Hendrik Petrus Berlahe és Frank Lloyd Wright már elfogadott és jól ismert alapelvein alapozódott meg. Magánál Berlahenál, jól ismert, hogy nagy hatással volt rá Wright és a Vasmuth kiadó által megjelent könyvei 1911ben.

Reyner Banham szerint a De Stijl mozgalom tagjai maga az elnevezést Gottfried Sempertől és De Groottól vették át, aki még Berlage mestereként is ismert.

Jaffé, holland művészettörténész szerint maga Schoenmaekers volt az aki megfogalmazta a De Stijl plasztikus és filozofikus elveit az „Új világkép” című könyvében, amelyben egyértelműen utal a kozmikus ortogonalitásra, a vízszintes és függőlegesre (ahol a vízszintes a Föld pályája a Nap körül, a függőlegesek pedig a sugarak amelyek a nap központjából indulnak). Kissé később ugyanebben a könyvében kitér a színskálára, a 3 alapszínre amit a De Stijlban ugyanúgy megtalálhatunk. Schoenmaekers szemlélete eltér Wrightétól aki pragmatikusan kiemelte a vízszinteség fontosságát.

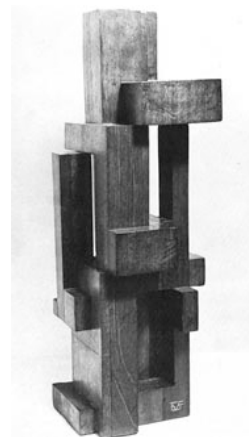
Mondrian első posztkubisztikus kompozíciói megjelenése amelyek kizárólag vízszintes és függőlegesekből állt időbelileg megegyezik Párizsból Hollandiába való visszatérésével 1914 júniusában amikor naponta találkozott Schoenmaekersszal. Robert Van't Hof Amerikából való visszatérése és a Henny villa megépítése volt a másik nagy hatást gyakorló tényező a De Stijl stílus kialakulásában. Ami érdekes, hogy sem Schoenmaekers sem Van't Hof a továbbiakban nem játszottak szerepet a De Stijl fejlődésében, mint Mondrian, van Doesburg és Rietveld.

Robert Van't Hof - Villa Henny

Még két másodlagos szerepet játszó személyiséget nem szabad kihagyni, mégpedig Georg Vantongerloo belga

művészt és Bart van der Lecket a holland absztraktcionizmus megalapítóját.

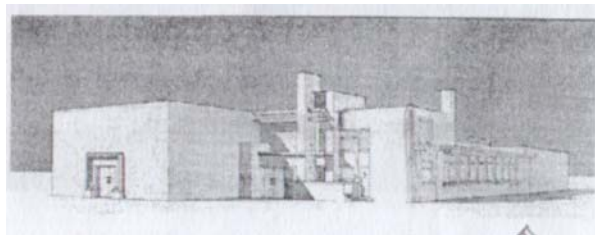

Georg Vantongerloo

A De Stijl művészeti és tartalmi fejlődését 3 fázisra oszthatjuk. Az első 1917től 1921ig tartott, formatív volt és lényegében csak Hollandiára összpontosult, néhány külföldi résztvevővel. A 2. fázis 1921től 1925ig tartott és a stílus megéréséről és a nemzetközi terjedéséről beszélhetünk, míg a 3.ik fázisban 1925től 1931ig a transzformációt valamint a széthullást figyelhetjük meg. E 3ik fázis szorosan kötődik Mondrian személyéhez, mivel ő volt az, aki 1914ben nagy áttörést tett amikor találkozott Schoenmaekersszal és ötleteivel, valamint ő volt az aki Bart van der Leck hatása alá került Doesburgal és aki végleg szakított a De Stijljal 1925ben.

1.FÁZIS

Ha eltekintünk Robert Van't Hof villájától amely 1916ban készült akkor a festői, szobrászi és kulturális polemika jellemző a De Stijl fejlődő bevezető fázisára, azaz az 1921ig tartó időszakra. J.J.P. Aud van Doesburgal való együttműködése, aki már 28 évesen Rotterdam város főépítésze volt, soha nem tartozott igazán a De Stijl követői közé, még formálisan sem mert az első manifesztum aláírói között neve nem szerepel. Épületeinél az erős szimmetria volt jelen, ami teljes ellentmondásban áll a De Stijl manifesztumában megfogalmazott pontjaival. Kifogásként a Puremend gyár példáját hozta fel.

J.J.P.Aud – Puremend gyár

J.J.P.Aud – Cafe DE UNIE

Ami Jan Wilst, a harmadik építészeti illeti, Auddal ellentétben a manifesztum aláírója volt de gyengécske Wrightos stílusú épületeket tervezett majd 1921ben szakított a csoporttal.

Gerrit Rietveld belsőépítészeti munkáiig gyakorlatilag a De Stijl mint stílus az építészetben nem is létezett. Ő volt az aki formailag megalapozta a stílust. 1917ben alkotta meg a jól ismert piros-kék székét. Egy viktoriánus időből származó összecsukható szék továbbfejlesztett változata volt valójában. Rietveld széke valójában van Doesburg és van der Leek kompozícióinak háromdimenziós képe volt, amely fekete vonalakból és a három alapszínből állt. E három szín valamint a fekete, fehér és a szürke hozzáadásával alakul ki a De Stijl kánoni színskálája.

Gerrit Thomas Rietveld - „piros-kék” szék

Többek között e műalkotásán mutatta be a nyitott térbeli elrendezést az építészetben. 1918 és 1920 között több bútort készített ezen elvek alapján, mint pl. Dr. Hartog rendelőjének enteriőrjét is ahol a híres vízszintes, függőleges lámpáját tervezte. 1924ben alkotta meg a remekművét a Schröder-Schrader házat. Előzményként a „berlini” széket alkotta meg amit szürke színekből állított össze. E alkotása volt az első teljesen aszimmetrikus, ami után a következő 2 évben egy sorozatot tervezett. Teodor Brown szerint Rietveld a berlini székekkel a Schröder-Schrader ház modelljét vázolta le.

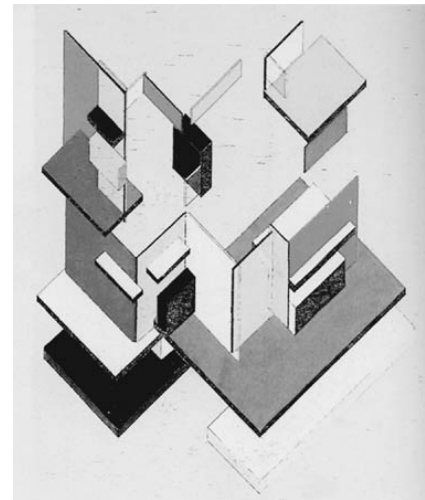
Gerrit Thomas Rietveld – „berlini szék”

1921 végéig az elsődleges követők névsora megváltozott. Van der Leek, Vantongerloo, Van't Hof, Aud és Kok is elpártoltak. Doesburg új követőket keresett külföldön, így Kornelius van Eijsteren holland, El Lisicki orosz és Hans Richter német építész lépett be a csoportba. Richter meghívására Doesburg 1920-ban Németországba utazik,

ami után nem sokkal Valter Gropius hivatalosan meghívta a Bauhausba előadóként. E látogatás 1921ben helyi szkandált okozott mivel Doesburg a hallgatókat teljesen a Bauhaus előadói ellen fordította. Saját műtermet nyit ami nagy sikere lesz.

2. FÁZIS

Doesburg és Lisicki találkozásának következményeként a De Stijl fejlődése 1921től 1925ig alárendelt Lisicki elementarisztikus szemszögének. Doesburg és konzervatív Eijsteren is hatása alá kerülnek. Ez legfőképpen az akszonometrikus ábrázolásban mutatódik meg. 1923 során Doesburg és tanítványa Eijsteren véglegesítik és kikristályosítják a neoplasztikus építészet stílust, köszönhetően 1 közös kiállításnak amit Párizsban Leons Rozemberg galériájában kerül bemutatásra. Az említett akszonometriák mellett szerepelt a Rozemberg ház makettjének és rajzainak bemutatása is.

Egyidőben Huszár és Rietveld Hollandiában együtt dolgoznak a „kis szoba” projecten amit a nagy berlini művészeti kiállításra készítettek. Huszár a térbeli elrendezéssel volt elfoglalva, még Rietveld a bútrok tervezésével, többek között a jól ismert „berlini székével” is. Rietveld egyidejűleg dolgozott a Schröder-Schrader ház tervén is. A sok munkának köszönhetően a stílus valójában ekkor kristályozódott ki és az alapelvei felismerhetővé váltak: a kifejező elemek aszimmetrikus elrendezése; a sarkok térbeli eltávolítása; színes négyzet alakú tárgyak használata akcentusként. A Schröder-Schrader ház 1924ben épült egy kertvárosrészben ahol 19ik sz.beli épületek voltak és teljes egészében tükrözi van Doesburg 16 pontját a plasztikus építészetről, ami a ház befejezése előtt került meghirdetésre. Az utolsó emelete és a fő lakótere e 2 emeletes háznak, a nyitott és könnyen átalakítható belső terével teljesen alátámasztják Doesburg legfontosabb pontjait (a 7iktól a 16odikig) amelyben az új építészetet elsősorban dinamikusnak és nyitott szerkezetűnek fogalmazza meg, megfosztva minden vivő szerkezeti faltól.

Gerrit Thomas Rietveld - Schröder-Schrader ház

A legfontosabb a 11ik pont, az építészet antikubikussága, ami azt jelenti, hogy különböző funkciójú tereket nem próbálja 1 zárt kocka belsejébe fagyasztani, hanem centrifugálisan kifelé helyezi mint pl. az erkélyeket. A Schröder-Schrader ház mind a 16 pontnak megfelel: elementáris, és plasztikus, ekonómikus, funkcionális, stb.stb. Habár mesterszerűen kivitelezett, a ház nem vázszerkezetű, amit Doesburg előírt, hanem téglából és fából készült anyagi okok miatt.

3.FÁZIS

Az 1925 utáni időszak a De Stijl harmadik fázisa, a lassú széthullás és a postneoplasztikus fejlődése. E periódus elején szakított az együttműködéssel Mondrian és Doesburg az átló bevezetése miatt. Így Mondrian 1924ben kilép a csoportból és az összetartás ez után teljesen meginog. Doesburgra jellemző jellemző egy bizonyos ellentmondás amit előzőleg megfogalmaztak a De Stijl alapelveiként. Doesburg utolsó jeles munkájaként a café L'Aubette-et emelhetnénk ki, ami Strasszburghban 1928ban épült.

Rietveldnek 1925 után kevés közvetlen kapcsolata volt Doesburggal, de mindennek ellenére hasonló irányt vettek fel munkái, ami a Schröder-Schrader ház elementarizmusával teljes ellentmondásban áll. Még Doesburg távolodása a neoplaszticizmustól szellemi természetű volt, Rietveldé technikus. Ő a korábban tervezett létraszerű székeinél kezdte lecserélni az ülő és a támla részt kényelmesebbre vagyis ívesre. E távolodás a ragasztott falemezek bevezetését is jelentette. Ekkor tervezte meg az egy sperlemezből álló székét.

Gerrit Thomas Rietveld – cik-cak szék

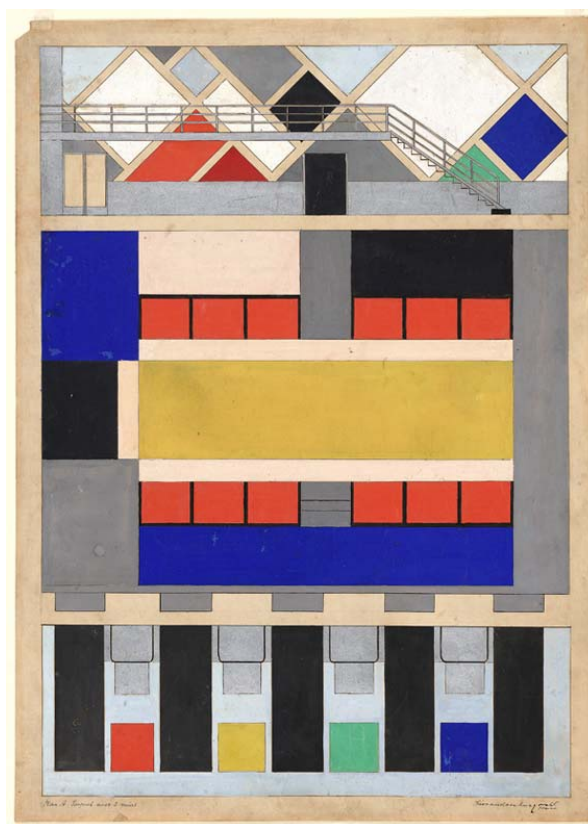
1925 után Rietveld építésze is hasonló irányt ölt. A Vasenarban épült háza teljes ellentmondásban áll a Schröder-Schraderével, egy-két dolog kivételével. Az erős aszimmetriától eltekintve a ház messzemenően nem antikubikus, sőt zárt kockának nevezhető. Habár vázszerkezetű, egyik része sem sugallja, hogy lebeg a térben. Nem használt már alapszíneket. A fekete-fehérre festett homlokzata, technikailag homogén felületi hatást nyújt. A moduláris raszterbe helyezett vízszintes és függőleges acél cső vivőszerkezeten kívül semmi sem különíti el formailag egy kocka alakú formától.

Az utolsó jelentős De Stijl építmény a Café L'Aubette – Strasszburghban, amit a későbbi idők során lebontottak majd részben újjáépítették. Theo van Doesburg, Hans Arp és Sofia Tojber Arp tervezte, 1928 és 29 folyamán. Egy meglevő 18.ik századi meglevő épület felújításaként készült, amelyben 2 nagy terem és mellékhelységek helyezkednek el. Minden helységben a színek, a fény és a berendezés részét képezték a kompozíciónak. Van Doesburg „Aubette” szobájában megjelentek az átlós vonalak amelyek a falakon át a mennyezeten is folytatódtak. A bútor viszont meghatározó volt, mert nem szerepeltek ún. elementáris formák. A székek Tonettek voltak. A fő megvilágítás közönséges villanykörtekből áll amelyek csőbe voltak helyezve. A Café L'Aubette-et 1928ban fejezték be és ez volt a neoplasztikus építészet

utolsó lényeges műve. Utána a művészek zöme az „új objektivitás” irányzat hatása alá került. Így már Doesburg medoni háza 1930ban már teljesen új stílust képviselt és már alig töltötte be a 16 pont egyikét is.

Theo van Doesburg - café L'Aubette

Theo van Doesburg - café L'Aubette alaprajz

1930as évek elején a neoplaszticizmus ideálja az univerzális harmonikus világról már teljesen letűnőben volt, részben a belső vizáltságok, részben a külső kulturális hatások miatt. Theo Van Doesburg 1931ben 48 éves korában halt meg egy davisai szanatóriumban Svájcban, vele együtt a neoplaszticizmus „meghajtó” szelleme is. Az elsődleges De Stijl tagok közül csak Mondrian folytatta tevékenységét.